

ОРГАНІЗАЦІЯ СЕРВІСНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

**ПЕТРОВ В.М., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.В. ДОКУЧАЄВА**

Досліджуються фактори, які визначають організацію системи технічного сервісу сільськогосподарської техніки в Україні. Обґрунтовуються концептуальні основи формування ринку сервісних послуг для сільських товаровиробників.

Factors which determine the organization of system of technical service of agricultural machinery in Ukraine are researched. Conceptual bases of forming of the market of service services for rural commodity producers are proved.

Постановка проблеми у загальному вигляді. З відходом держави від управління централізованою системою матеріально-технічного та енергетичного забезпечення АПК ринок сільськогосподарської техніки та послуг не отримав відповідної регламентуючої бази, гідної сучасним тенденціям переходу національної економіки до ринкового механізму господарювання. У вирішенні цієї задачі необхідно використати досвід організації сервісної діяльності у країнах з розвинутою ринковою економікою, де вже протягом багатьох десятиліть ефективно функціонують спеціалізовані підприємства (дилери), що виконують функцію зв'язку між фірмами-виробниками сільськогосподарської техніки і сільськогосподарськими підприємствами – споживачами машин і запасних частин. Якщо Україна дійсно проголосила курс на розбудову ринкової економіки, то технічний сервіс необхідно розглядати не тільки як невід'ємну складову забезпечення роботоздатності техніки, а й чи не як єдину умову утримання позицій на ринках збуту продукції вітчизняного сільськогосподарського машинобудування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язання проблем матеріально-технічного забезпечення вітчизняного аграрного виробництва в останні роки приділяється достатньо багато уваги як з боку науковців, так і органів законодавчої і виконавчої влади [1-7]. Проте складність вирішення порушених питань та, відповідно, відсутність реальних позитивних зрушень, вимагають проведення подальшої роботи над розробкою відповідних методичних розробок і

прикладних рекомендацій.

Формулювання цілей статті. Метою публікації є дослідження проблеми організації ефективної системи сервісного обслуговування сільськогосподарської техніки та обладнання в Україні з урахуванням надбань світового та передового вітчизняного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як у минулому, так і у сучасних умовах господарювання одна з головних причин, що стримує формування структур фірмового сервісу вітчизняними виробниками сільськогосподарської техніки та обладнання – це саме низькі якісні показники їх продукції. Обмежені обсяги виробництва сільськогосподарської техніки призводять до ситуації, коли вітчизняні машинобудівні підприємства поступово відходять від серійного виробництва і займаються виготовленням невеликих партій машин, як правило, під конкретні замовлення. Порушення технологічних режимів (особливо у безперервному ливарному виробництві, термічній обробці металу тощо) призводять до погіршення якості комплектуючих і готових виробів у цілому, яка і до 1991 р. викликала багато нарікань з боку споживачів. За таким показником, як технологічне призначення, вітчизняні машини відповідають сучасним вимогам на 55 %, за безпекою праці – на 45, за надійністю і довговічністю – на 31, за енергетичною ефективністю – на 29, за сервісними показниками – на 28 %. Україна єдина країна з колишніх республік СРСР, яка не має вимог до основних сільськогосподарських машин [8, 9]. Через фінансові труднощі машинобудівні підприємства не можуть утримувати ефективну службу забезпечення якості й надійності. З 1991 р. вітчизняні виробники сільськогосподарської техніки практично припинили контроль якості своєї продукції, не проводяться всі види ресурсних випробувань машин та їх складових на надійність. Попередньо відпрацьована система випробувань машин не функціонує. Сільгосптехніка і обладнання реалізуються різними організаціями і посередниками без будь-якої відповідальності за якість і гарантійне обслуговування.

За часів СРСР відсутність фірмового сервісу породжувала традиційний конфлікт: виробник техніки – її споживач. Підприємства-виробники виконували лише 1-3 % обсягів робіт з обслуговування й ремонту своєї продукції. Усі заводські недоліки вироблених вітчизняних машин у період експлуатації усувалися безпосередньо у ремонтних майстернях сільськогосподарських підприємств або силами системи ремонтно-технічних і спеціалізованих підприємств (РТП),

виробничі потужності яких були у четверо більшими за виробничі потужності заводів сільськогосподарського машинобудування. У 1988 р. із всього обсягу ремонтно-обслуговуючих робіт у господарствах було виконано 78 %, а у РПП – 22 % [10]. Ні в якій країні світу виробники сільськогосподарської продукції не займаються ремонтом машин у таких масштабах.

Відсутність системи фірмового сервісу була певною мірою стримуючим фактором технічного прогресу вітчизняного сільськогосподарського машинобудування. Заводи галузі відгороджувалися системою централізованого розподілу фондів та ремонтно-технічними підприємствами від споживачів, їхніх потреб і вимог. Але з отриманням Україною державної незалежності централізована ремонтно-обслуговуюча база АПК поступово втратила технологічний рівень, відокремилася від сільського господарства і підприємства змінили свою спеціалізацію.

Українська сільськогосподарська техніка сьогодні є практично неконкурентоспроможною за критерієм «ціна-якість». В умовах вкрай незначних обсягів виробництва усі постійні витрати промислових підприємств галузі (витрати на утримання апарату управління, ремонт технологічного обладнання, амортизаційні відрахування, витрати на охорону і т. ін.) розподіляються між невеликою кількістю виробленої продукції, що призводить до суттєвого зростання собівартості її одиниці.

Положення ускладнюється ще й тим, що на ринку вітчизняної сільськогосподарської техніки присутня обмежена кількість крупних підприємств-виробників, які з-за відсутності належної конкуренції не дуже намагаються покращувати якість і надійність своєї продукції. Дослідження свідчать, що ринки сільськогосподарських машин і обладнання відносяться до ринків олігополістичного типу. При чому частка цих ринків являє собою олігополіі, що наближаються до монополії (наприклад, ринок вітчизняних тракторів), а переважна більшість ринків є «жорсткими» олігополіями, на яких більше 70 % ринку займає продукції двох крупних підприємств (наприклад, ринок буржозбиральних машин, тракторних причепів тощо). З теоретичних основ олігополії відомо, що найбільш характерною її ознакою є наявність стимулів до антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання спрямованих на те, щоб встановити диктат у цінній політиці, розділити або розподілити ринки, обмежити доступ на них потенційних конкурентів [11].

Технічний сервіс являє собою комплекс робіт та послуг із забезпечення покупців сільськогосподарськими машинами та обладнанням, ефективного використання та підтримання їх у справному стані протягом усього періоду експлуатації [3]. За відсутності технічного сервісу складної сільськогосподарської техніки її збут та експлуатація значно ускладнюються або взагалі стають неможливими. Сервісна служба є також прискорювачем товарного обігу, тому вона вже давно використовується у світі. Як правило, технічним сервісом машин та обладнання займаються офіційно уповноважені фірмою-виробником підприємства чи організації (дилери).

В останні десятиліття в економічно розвинених країнах Заходу внаслідок насичення ринків матеріально-технічних ресурсів та практично повного забезпечення технологічної потреби аграрного виробництва у високоякісній сільськогосподарській техніці її виробництво у провідних світових компаніях сільгоспмашинобудування скоротилося на 18-20 %. Спад виробництва й продажу, наприклад, тракторів констатують такі відомі виробники, як Caterpillar, CASE, Massey Ferguson. Тому вони випускають різноманітні форми освоєння нових ринків, у тому числі перспективні за потенційною великою місткістю ринки сільськогосподарських машин та обладнання республік колишнього СРСР (перш за все, Російської Федерації, України і Казахстану). Сьогодні в Україні мають свої представництва практично всі провідні західноєвропейські і північноамериканські виробники відповідного профілю. За висновками експертів, технічний рівень сільгоспмашин відомих західних брендів практично вирівнявся, через що конкуренція на ринку змістила свій акцент із технічного рівня техніки на рівень її сервісного забезпечення. Наприклад, за останнє десятиліття виробники тракторів значно подовжують гарантійні строки роботи своїх машин без поломок. Всесвітньо відомі компанії сільськогосподарського машинобудування Ford, Sperry New Holland, CLAAS, Deutz гарантують роботу тракторів серії ТВ без поломок протягом трьох років, встановивши для третього року їх використання ліміт роботи у 2500 год., а компанія Sperry New Holland – взагалі без ліміту робочого часу. За таких умов трактор у західного фермера ефективно працює до 25 років. Характерною для компанії CLAAS є концепція надання послуг «двоє – для одного» (виробник машин і дилер – для кінцевого споживача). Відповідно до цієї концепції

фірмові центри технічного обслуговування підкріплюють торгівлю комбайнами організацією першокласного навчання, безперервним забезпеченням запасними частинами, консультаціями з питань інвестицій та продажу техніки, що була у використанні і т.ін. [12].

В Україні процес організації технічного обслуговування і ремонту сільськогосподарської техніки має свої особливості. Одна з них полягає у тому, що з початку свого створення ще за часів СРСР крупні заводи сільськогосподарського машинобудування не організовували своєї дилерської мережі. Спроби її створити при переході до ринкового механізму господарювання не мали успіху, бо ці заходи передбачають здійснення великих фінансових вкладень, яких у виробників сьогодні немає і у найближчій перспективі не буде. Приватний капітал також у найближчі роки не в змозі створити мережу технічно оснащених дилерських підприємств, які б займалися обслуговуванням с.-г. техніки, бо це потребувало б крупних фінансових вкладень без гарантій їх швидкої окупності. Успішна торгово-посередницька діяльність деяких приватних фірм та окремих підприємств зводиться тільки до торгових операцій, при цьому повністю або частково відсутнє сервісне обслуговування покупців. Отриманий у процесі торгово-посередницької діяльності прибуток головним чином спрямовується на особисте споживання або вилучається податками.

Трактор чи самохідний комбайн виходять з ладу не тоді, коли стоять на зберіганні у міжсезонний період, а коли працюють у полі. А година простою сучасної високопродуктивної сільськогосподарської машини у три-чотири рази дорожча, ніж машин старих марок. Світова практика і вітчизняний досвід, нагромаджений у передових сільськогосподарських підприємствах свідчать, що вчасне та якісне проведення технічного обслуговування дає змогу на 30-35 % скоротити простої машин з технічних причин, на 25-30 % зменшити витрати запасних частин і на 8-12 % – витрати паливно-мастильних матеріалів [13].

Тенденція ускладнення конструкцій технічних засобів, насичення їх складними гідравлічними, електричними й електронними системами в умовах сьогодення практично унеможливає виконання ремонтних робіт власними силами сільськогосподарських підприємств. Крім того, недостатній рівень підготовки працівників ремонтних служб не дає змоги вчасно виявляти неполадки у машинах. Слюсар-наладчик, звичайно, виявляє та усуває 40-50 % загальної кількості неполадок, а досвідчений інженер-

діагностик – до 80-90 %. Не поодинокими у вітчизняній практиці є випадки, коли з-за відсутності фахівців відповідної кваліфікації навіть незначні поломки сучасної складної техніки у сільськогосподарських підприємствах призводили до тривалих простоїв під час проведення польових робіт, а певна частка машин взагалі не використовувалася і розукомплектовувалася на запасні частини.

Ефективним у сучасних умовах є проведення робіт з ремонту, технічного обслуговування і модернізації сільськогосподарських машин та обладнання спеціалізованими техсервісними підприємствами за участю машинобудівних заводів-виробників. Такий підхід забезпечує підвищення надійності і продуктивності машинно-тракторного парку господарств і дозволяє приблизно утричі ефективніше використовувати кошти, що виділяються на ремонтні потреби. Відновлення роботоздатності технічних засобів у спеціалізованих формуваннях у два-три рази підвищує надійність і подовжує терміни використання машин та їх складових частин. При спільній роботі сільськогосподарських підприємств та спеціалізованих сервісних формувань при проведенні ремонтно-обслуговуючих робіт витрати на утримання техніки у розрахунку на 1 т витраченого палива і 100 ум.єт.га порівняно з господарствами, що виконують ці роботи власними силами, менше, відповідно, на 34,7 і 16,3 % (14).

Висновки. В Україні концепцію розвитку дилерської діяльності та її складової – технічного сервісу сільськогосподарської техніки і обладнання – необхідно будувати виходячи з певних принципів. Сервісні послуги повинні бути вигідні сільському товаровиробнику. Тобто необхідно опрацьовувати і пропонувати такі рішення, які забезпечують отримання позитивного результату при наданні сервісних послуг. Крім того, споживач повинен мати право вибору машин і обладнання, що пропонуються виробниками (постачальниками), а останні зобов'язані пропонувати різні види сучасної техніки, яка приносить товаровиробникам економічний ефект від її використання.

Усі послуги, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам щодо постачання та технічного обслуговування техніки, повинні бути сертифіковані. На державному рівні необхідно розробити методичні рекомендації щодо сертифікації якості підприємств технічного сервісу, методики відомчої метрологічної атестації стендів перевірки основних вузлів і агрегатів (поливної апаратури, підрагрегатів, електрообладнання, електроніки тощо).

Література.

1. Про заходи щодо розвитку ринку вітчизняної техніки для агропромислового комплексу та збільшення обсягів її виробництва: Указ Президента України // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 210. – С. 5.
2. Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу: Закон України // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 63. – С. 6-7.
3. Про захист прав покупців сільськогосподарських машин: Закон України // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 124. – С. 7-10.
4. Стан та перспективи розвитку матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 48 с.
5. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні: Матеріали до П'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 28-29 січня 2003 року. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 82 с.
6. Шибанін В.С. Системне оновлення і розвиток матеріально-ресурсного потенціалу сільського господарства: [монографія] / В.С. Шибанін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 276.
7. Проблеми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі: [кол. монографія] / [Білоусько Я.К., Бурилко А.В., Галушко В.О. та ін.]; за ред. Я.К. Білоуська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 216 с.
8. Кравчук В.І. Важливі аспекти наукових досліджень технічного забезпечення АПК / В.І. Кравчук // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 48-51.
9. Кравчук В. Українська сільськогосподарська техніка тільки на 41 % відповідає міжнародним стандартам / Володимир Кравчук // Агрокомпас. – 2009. – № 9. – С. 2.
10. Пильщиков Л. Состояние и пути совершенствования ремонтно-обслуживающего производства в АПК / Л. Пильщиков // Техника в сельском хозяйстве. – 1990. – № 6. – С. 7-9.
11. Ринкова трансформація економіки АПК: [кол. монографія] / За ред. В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2002. – С. 167-169.
12. Головка А.М. Основні тенденції розвитку ринку сільськогосподарської техніки провідних зарубіжних країн / А.М. Головка, П.А. Денисенко, В.О. Питулько // Економіка АПК. – 2005. – № 2. – С. 88-94.
13. Войтук В. Аналіз впливу технічного сервісу на роботоздатність зернозбиральних комбайнів / В. Войтук, А. Демко, С. Демко // Пропозиція. – 2004. – № 12. – С. 91-94.
14. Юдин І.О., Галушкін І.З. Где эффективнее ремонт техники / И.О. Юдин, И.З. Галушкін // Техника и оборудование для села. – 2000. – № 3. – С. 29-30.